

Rafał Kowalczyk, Swietłana Grela-Krawczenko, Przemysław Waingertner, *Majdan. Drugie narodziny narodu*, Łódź 2015, ss. 304.

Majdan. Drugie narodziny narodu to książka wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ) w 2015 r. Jej autorami są osoby, które na co dzień zajmują się popularyzowaniem wiedzy historycznej na łamach prasy, w radiu i telewizji. Pomimo iż związane są badawczo i naukowo z inną tematyką, wspólnie podjęły trud napisania tej publikacji.

Swietłana Grela-Krawczenko wyklada na Wschodnioeuropejskim Narodowym Uniwersytecie im. Łesi Ukrainki w Łucku. Na ukraińskim Wołyniu jest ona autorką wielu publikacji, w szczególności z zakresu mediów, stosunków polsko-ukraińskich, filologii słowiańskiej i krajoznawstwa Wołynia. Rafał Kowalczyk jest profesorem w Katedrze Historii Polski XIX w. na UŁ, koncentrującym się na działaniach dydaktycznych i licznych publikacjach o epoce napoleońskiej, dziejach gospodarczych Polski i świata od czasów nowożytnych aż do współczesności oraz dotyczących historii Ukrainy. Profesor Przemysław Waingertner pracuje z kolei w Katedrze Historii Polski Najnowszej UŁ. Zajmuje się on problematyką życia politycznego II Rzeczypospolitej, historii i myśli wolnomularstwa, funkcjonowaniem mitu i stereotypu w dziejach, historią regionu łódzkiego oraz historią Rosji.

Jak wskazują sami autorzy, motywów powstania publikacji było kilka. U podstaw pierwszego z nich – najważniejszego – leżały pobudki czysto naukowe, badawcze i poznawcze. Drugim, było głębokie przekonanie, iż poprzez rzetelne zgromadzenie materiałów źródłowych osiągną oni także cel pozanaukowy, a mianowicie przyczynią się – choćby w bardzo skromnym stopniu – do wzajemnego poznania oraz zrozumienia, a w konsekwencji do pojednania pomiędzy Polakami i Ukraińcami. Autorzy próbowali sprostać w ten sposób wymogom trudnej, niekiedy dramatycznej i krwawej, choć obfitującej także w chwile wspólnej chwały politycznej i wojennej wspólnej historii polsko-ukraińskiej. Trzecim, ostatnim motywem był imperatyw moralny. Dla osób, które śledziły wydarzenia na Ukrainie (przede wszystkim w Kijowie) u schyłku 2003 r. i na początku 2014 r., powinien być on całkowicie jasny i zrozumiały. Nad Dnieprem nastąpiła konfrontacja patriotyzmu, poświęcenia i odwagi oraz determinacji w walce o lepszą przyszłość z brutalną siłą i dyktaturą, dążącą do narzucenia narodowi ukraińskiemu zwierzchnictwa ościennego mocarstwa. Sytuacja była zbliżona do tej, którą określał swego czasu stan wojenny w Polsce. Analogia działań ośrodków władzy, zmierzających do utrzymania pełni kontroli nad państwem i społeczeństwem, a także faktycznej hegemonii Rosji nad Polską czy Ukrainą, także była uderzająca w przypadku tych dwóch państw.

Nastawienie autorów wobec Rosji jest pesymistyczne. Podkreślają oni, iż istnieją znikome szanse na demokratyzację i liberalizację ustroju wschodnie-

go sąsiada Polski i Ukrainy, a tym samym widoki na rezygnację Kremla z imperialnej, rewizjonistycznej i agresywnej polityki zagranicznej. Popierają głosy innych ekspertów w tej dziedzinie, wskazujące, że Rosja nie jest krajem demokratycznym, lecz w istocie nadal reżimem dyktatorskim – którego specyfika wynika z uwarunkowań historycznych i mentalności Rosjan, ukształtowanej przez stulecia historii.

Książka zasadniczo podzielona jest na trzy części. Pierwsza z nich to opowieść o burzliwych dziejach Ukrainy i Ukraińców od czasów najdawniejszych do współczesności, drugą stanowią osobiste relacje z dramatycznych wydarzeń z przełomu lat 2013 i 2014 na kijowskim Placu Niepodległości i lwowskim Euromajdanie, trzecia i ostatnia to obszerny dział albumowy, zawierający opracowane, niepublikowane do tej pory zdjęcia z Kijowa, Lwowa i Łucka, ilustrujące historię ukraińskiej rewolty sprzed dwóch lat.

W części pierwszej autorzy starali się skoncentrować na tych wydarzeniach, tudzież procesach, które byłyby użyteczne w objaśnieniu ukraińskiej mentalności i tłumaczyłyby społeczno-polityczny fenomen Majdanu. Ta część skonstruowana została z czterech rozdziałów. Pierwszy z nich zawiera zarys dziejów Ukrainy i Ukraińców od okresu, który autorzy nazywają „prehistorią państwa i narodu znad Dniepru”, aż do finału I wojny światowej i wojen o granice w Europie Wschodniej, co oznaczało włączenie Ukrainy w skład totalitarnego państwa sowieckiego. Drugi przedstawia losy podzielonego granicami państwowymi narodu ukraińskiego w latach międzywojnia, II wojny światowej oraz po jej zakończeniu, aż do momentu upadku komunizmu, rozpadu Związku Sowieckiego i ogłoszenia niepodległości Ukrainy. Trzeci prezentuje niezwykle burzliwy okres w dziejach ukraińskiej państwowości, a mianowicie schyłek XX stulecia i pierwsze lata XXI w., którego zamknięciem wydawała się współczesnym tzw. pomarańczowa rewolucja z przełomu 2004/2005 r. Wreszcie rozdział ostatni ukazuje lata 2005-2014, które w dziejach Ukrainy naznaczone zostały ciągłymi zmianami i próbami uformowania rządów prozachodniej „pomarańczowej” koalicji, w konsekwencji jej rozpadem i przejęciem władzy przez obóz dążący do wprowadzenia rządów autorytarnych, opartych na dominacji i poparciu Rosji, oraz krwawymi wydarzeniami na kijowskim Majdanie na przełomie lat 2013/2014.

Drugą część książki stanowią źródłowe świadectwa – wspomnienia Swiełłany Greli-Krawczenko oraz Rafała Kowalczyka z dramatycznych wydarzeń na Ukrainie (w Kijowie i we Lwowie) w latach 2013-2014. Wnoszą one do publikacji element osobistej, bezpośredniej emocjonalnej relacji.

Na trzecią – ostatnią – część pracy składa się album, zawierający kilkadziesiąt zdjęć. Ukazuje on dramatyczne wydarzenia na tzw. Majdanie, czyli kijowskim Placu Niepodległości (ale także w Łucku i we Lwowie) na przełomie lat 2013 i 2014. Autorami zdjęć są Swiełłana Greli-Krawczenko oraz Rafał Kowalczyk, jednakże zostały one opracowane i opisane wspólnie przez całą

trójkę autorów. Fotografie zawarte w pracy nigdzie do tej pory nie były publikowane, co podnosi jej wartość merytoryczną.

Temat prezentowany w książce – do tego w takim kształcie: połączenia naukowej, historycznej narracji ze wspomnieniami i swoistym albumem – nie był jak dotąd przedmiotem bardziej wnikliwych, monograficznych opracowań. Cała praca ma przemyślaną i logiczną konstrukcję. Jest interesująca, znakomita pod względem narracji, w której prezentowane są nie tylko fakty, ale i oceny. Wartość pracy podkreśla bardzo dobry i rzetelny warsztat badawczy. Warto zwrócić także uwagę na staranną edycję tekstu, skutkującą brakiem potknięć stylistycznych i błędów literowych.

Wyjątkowy charakter wydawnictwa wynika jednak nie tylko z niecodziennego połączenia w nim naukowej narracji, spisanych wspomnień i świadectw źródłowych o charakterze ikonograficznym, ale także z intencji, deklarowanych i realizowanych przez autorów – przyczynienia się do upowszechnienia w Polsce wiedzy o historii Ukraińców, zrozumienia ich mentalności, narodowych mitów i cywilizacyjnych aspiracji oraz podkreślenia wspólnoty politycznych celów Rzeczypospolitej i Ukrainy w regionie oraz Europie.

Autorzy głęboko wierzą w prawdziwość sentencji: „historia jest nauczycielką życia”. Słuszne jest uświadamianie, edukowanie i pokazywanie genezy problemów w celu umożliwienia ich zrozumienia. Z pozycji recenzenta książki uważam, że jest to słuszny, pierwszy krok w kierunku trudnego (z racji dramatycznej przeszłości) porozumienia polsko-ukraińskiego. Należy jednakże pamiętać, iż powyżej omówiona publikacja jest jak „kropla w morzu” – zapewne nie przekona wszystkich. Jednakże nawiązując do polskiego przysłówia, a tym samym kończąc, zacytuje: „Kropla po kropli kamień drąży”.

Aleksandra Rybińska

Dariusz Grot, *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1917-2013*, Warszawa 2015, ss. 353.

Zagadnienia dostępności zasobu archiwalnego uznawane są prawie powszechnie za miarę postępu demokratyzacji, wolności i praw człowieka. Warto podkreślić, że jeden z najważniejszych (i zarazem nielicznych) dokumentów Rady Europy w odniesieniu do archiwów oraz ich zasobu dotyczy właśnie kwestii dostępu do archiwaliów. Rekomendacja nr R (2000)13, którą traktować można jako przejaw zainteresowania sprawami archiwów w Europie, poświęcona jest właśnie tym kwestiom. Według jej założeń, dostęp do archiwów publicznych jest prawem, które powinno być przyznane wszystkim użytkownikom. Restrykcje dostępu do zasobu ograniczać może interes publiczny lub